

2. ZNAKY EPISTEMICKÝCH INTUÍCIÍ

V predošlej kapitole sme odlíšili epistemické intuície (EI) od iných, nefilozofických chápaní intuícií a formulovali sme niekoľko metafyzických téz, ktoré podľa nás pravdepodobne vyjadrujú rozšírené názory filozofov na povahu a funkciu EI. Ďalším prirodzeným krokom vo výklade EI by sa mohol javiť pokus o vysvetlenie ich povahy, teda preskúmanie a určenie, čo za entity sú EI, prípadne aké majú význačné vlastnosti. Na tieto odpovede si čitateľ bude musieť ešte chvíľu počkať. Filozofické skúmanie intuícií je pomerne kontroverzným podnikom, v rámci ktorého – ako uvidíme neskôr – sa zásadne rôznia pohľady na viaceré ťažiskové aspekty tejto témy, vrátanej základnej otázky, či intuície vôbec existujú. Preto bude užitočné, keď sa najprv pokúsime čo najpresnejšie vymedziť predmet nášho skúmania. Zaujímá nás, čo filozofi nazývajú intuíciami v konkrétnych epistemologických prípadoch a aké úlohy intuíciam v týchto prípadoch pripisujú. Inak povedané, chceme zachytiť EI v reálnej filozofickej praxi, aby sme si urobili čo najlepší obraz o tom, čomu v ponímaní filozofov EI zodpovedajú, kedy sa vyskytujú a na aké ciele sa používajú. Sľubujeme si od toho dve veci: po prvé, že sa vyhneme skúmaniu čohosi, čo by sami filozofi nepovažovali za relevantné príklady EI; a po druhé, že tak získame určitý „materiál“, ktorý bude tvoriť základné *explicandum* pre rozličné teórie intuícií posudzované v ďalších kapitolách. Lahko môže byť zrejmé, že prosté odlíšenie EI od iných druhov intuícií by nám na tieto účely nepostačovalo.

Naznačené skúmanie bude obsahom nadchádzajúcej kapitoly. V jej prvej časti (2.1) sa zameriame na možné miesto a význam intuícií vo vzťahu k filozofickým skúmaniam. V časti 2.2 teoreticky

priblížime metódu, prostredníctvom ktorej sa vo filozofii – a v epistemológii obzvlášť – uplatňujú EI. Analýza praktickej aplikácie tejto metódy v konkrétnych príkladoch bude predmetom najrozsiahlejšej časti 2.3. V časti 2.4 sa dotkneme problému neexplicitného používania intuícii, aby sme nakoniec zosumarizovali a vyhodnotili určujúce znaky EI podľa toho, ako sa fakticky ukazujú vo filozofickej praxi (časť 2.5). Výsledky zhrnieme v krátkom závere.

2.1 INTUÍCIE AKO „DÁTA“ PRE FILOZOFICKÉ TEÓRIE

Medzi bežné, rozšírené presvedčenia týkajúce sa práce filozofov patrí, že filozofi v nejakom zmysle narábajú s intuíciami. To nie je všetko: „Filozofické skúmanie, azda *viac než ktorákoľvek iná intelektuálna disciplína*, sa riadi intuitívnymi súdmi“ (DePaul – Ramsey 1998, vii; kurzíva autori). Práca s intuíciami predstavuje akoby zvláštne špecifikum filozofie. Potvrdzujú to aj nasledujúce slová: „Odvolávanie sa na intuície je pre mnohých jedinou dostupnou možnosťou na odhaľovanie pravej povahy mnohých vecí, ktorými sa zaoberajú filozofi“ (tamže, viii). Prečo je to tak? Čo je na intuíciiach také jedinečné, že práve s ich pomocou filozofi skúmajú rôzne predmety svojho záujmu?

Prevládajúcou odpoveďou je tá, že intuície poskytujú *evidenciu* pre názory o filozofických otázkach. Ak chceme byť opatrnejší, môžeme *povedať*, že vo filozofických debatách sa intuície často *používajú* ako (údajný) zdroj evidencie v prospech určitých filozofických pozícií alebo proti nim. U viacerých autorov venujúcich sa problematike intuícii podobnú opatrnosť nenájdeme – naopak, medzi samotnými filozofmi je zakorenený názor, že intuície sú súčasťou pracovného aparátu filozofie. H. Cappelen hodnotí aktuálnu situáciu takto: „Tvrdenie, že *súčasní analytickí filozofi sa široko spoliehajú na intuície ako evidenciu*, je v aktuálnych metafilozofických debatách takmer univerzálne akceptované“ (Cappelen 2012, 1). S ešte radikálnejšou formuláciou prichádza A. Goldman, ktorý považuje in-

tuície priam za symptomatický znak filozofickej metodológie: „Vec, ktorá odlišuje filozofickú metodológiu od metodológie vied, je rozšírené a priznávané spoliehanie sa na intuíciu“ (Goldman 2007, 1). To, či odvolávanie sa na intuície, prinajmenšom vo forme EI, je vôbec relevantnou metódou filozofických skúmaní, chceme odhaliť v tejto práci.

Pristavme sa pri otázke, v akom zmysle tvoria intuície evidenciu pre filozofické teórie? Začneme dôležitým rozdielom. Intuície sa spájajú s *individuálnymi propozíciami*, no filozofické teórie sú *všeobecné*. Ak sa obmedzíme na oblasť epistemológie, do ktorej patria EI, tak typickým príkladom filozofickej teórie v tejto oblasti je teória poznania. Cieľom teórie poznania je vysvetliť poznanie, čiže teoreticky vyložiť povahu a podstatu poznania v nejakých iných, jednoduchších termínoch. Teória poznania nemá za cieľ vysvetľovať poznanie, ktoré má nejaká konkrétna osoba. Dokonca nemá za cieľ ani vysvetliť poznanie určitej skupiny ľudí, napríklad komunity odborníkov v rámci niektorej vedeckej disciplíny. Vysvetlenie, ktoré chce táto teória poskytnúť, má byť úplne všeobecné, teda má zahŕňať všetky výskyty poznania u všetkých ľudí. Inými slovami, výsledné vysvetlenie má zahŕňať všetky prípady poznania, ktoré aktuálne existujú, ale aj tie, ktoré by mohli *potenciálne* nastať. Adekvátna teória poznania by totiž mala správne určovať poznanie aj v hypotetických, myslených prípadoch. Môžeme to chápať ako istý druh konfrontácie s (hypotetickými) predikciami danej teórie.

V tomto bode vstupujú na scénu epistemické intuície. Povedali sme, že intuície sa objavujú v súvislosti s individuálnymi propozíciami – preto nemôžu tvoriť evidenciu pre alebo proti celej filozofickej teórii. Individuálna propozícia však môže predstavovať *protipríklad* proti filozofickej teórii, ktorý narúša jej proklamovanú všeobecnosť, a tým ju falfifikuje. Ak nájdeme čo len jedinú propozíciu, ktorá nie je v súlade s predikciami danej teórie, tak už nemožno tvrdiť, že táto teória je úplne všeobecná, v dôsledku čoho ju nemožno ďalej považovať za uspokojivú. Prirodzene, propozícia tvoriaca pravý protipríklad proti nejakej teórii musí byť dostatočne zdôvodnená,

resp. podložená dôveryhodnou evidenciou. A zatiaľ čo prírodné vedy pracujú zvyčajne s empirickou evidenciou, v prípade filozofických teórií je rozšírený názor, že takú evidenciu poskytujú *intuície*. Keď si zoberieme spomínanú teóriu poznania, tak epistemické intuície môžu predstavovať evidenciu pre nejakú propozíciu, ktorá protirečí konkrétnej predikcii vyplývajúcej z danej teórie vzhľadom na existenciu či neexistenciu poznania v určitej situácii, a tým túto teóriu popiera. Dodajme, že takisto EI môžu svedčiť v prospech teórie, ak v nejakom diskutabilnom prípade podporujú propozíciu, ktorá je v súlade s predikciou teórie.

Toto chápanie úlohy (epistemických) intuícií je vcelku bežné aj v literatúre. Cappelen uvádza, že podľa súčasného chápania si „filozofovanie vyžaduje konštruovanie príkladov a utváranie intuitívnych súdov o týchto príkladoch.“ A ďalej: „Teória o tematike X nie je adekvátne, kým správne nepredpovedá intuitívne odpovede v príkladoch relevantných vzhľadom na X“ (Cappelen 2012, 1). Inde sa hovorí, že filozofi „testujú“ svoje teórie zoči-voči „dátam“ o tom, čo by sme povedali o reálnych alebo hypotetických príkladoch, t. j. zoči-voči intuitívnym súdom“ (DePaul – Ramsey 1998, viii).¹⁸ Pod „intuitívnymi súdmi“ tu rozumieme propozície, ktoré sú podložené evidenciou v podobe intuícií. Epistemické intuície v tomto ponímaní predstavujú základné „*dáta*“, ktoré zdôvodňujú východiskové propozície o skúmanom fenoméne. Teória, ktorá sa usiluje skúmaný fenomén všeobecne vysvetliť, spravidla používa takéto propozície ako primárny materiál, ktorý iniciuje, orientuje a spätne potvrdzuje jej obsah. Prinajmenšom platí, že teóriu, ktorej dôsledky by protirečili týmto propozíciám, by málokto považoval za dobrú.¹⁹

¹⁸ Konkrétne podoby týchto príkladov priblížime v samostatnej podkapitole (2.3).

¹⁹ Intuitívne súdy sa niekedy považujú za vyjadrenie bežných názorov, ktoré vymedzujú, ako *normálne* chápeme zvolený predmet skúmania, pričom ľubovoľná teória by tomuto normálnemu chápaniu nemala vážnejšie protirečiť. Pre bližší rozbor vzťahov medzi normálnym chápaním poznania a epistemickými intuíciami pozri (Nuhlíček 2017).

Chceme sa zmeniť ešte o jednom typickom znaku, ktorý sa objavuje pri filozofickom traktovaní intuícii. Vo vyššie uvedenom citáte sú intuitívne súdy charakterizované ako to, „čo by sme povedali o reálnych alebo hypotetických príkladoch“ (kurzíva autori). Narážame tu na už spomenutý predpoklad, že vznik intuícii je výsledkom *pojmovej kompetencie* ich nositeľov. Podľa tohto predpokladu sa intuície týkajú správnej aplikácie pojmov v určitých konkrétnych situáciách. Ak by sme v istých situáciách niečo „takto povedali“, potom ide o správnu aplikáciu skúmaného pojmu, a teóriu, z ktorej táto aplikácia plynie, možno označiť za „intuitívnu“. Naopak, ak by sme niečo „takto nepovedali“, tak predmetná teória bude „neintuitívna“. Toto chápanie intuícii sa kladie do súvislosti s tzv. *filozofickou analýzou*, t. j. metódou odhaľovania pojmov prostredníctvom ich rozboru na konštitutívne zložky. Do tohto kontextu zasadzuje intuície aj Goldman, keď hovorí, že „filozofi rutinne uvažujú o aktuálnych a hypotetických príkladoch a pýtajú sa, či tieto príklady predstavujú inštanciu cieľovej kategórie alebo pojmu. Mentálne odpovede ľudí na tieto príklady sa často nazývajú ‚intuície‘ a tieto intuície sa berú ako evidencia v prospech správnej odpovede“ (Goldman 2007, 1). Prirodzene, ani filozofická analýza neostáva pri individuálnych príkladoch, ale používa ich ako testovacie prípady všeobecných tvrdení.

2.2 METÓDA PRÍKLADOV

Podľa najbežnejšieho chápania filozofické intuície predstavujú dôvody, pre ktoré sa nám isté propozície zdajú pravdivé. Tieto propozície potom možno konfrontovať s predikciami rozličných teórií a podľa výsledku tieto teórie prijímať alebo odmietat'. Evidenčná váha priznávaná intuíciam je pritom značne vysoká. Ako podotýka Goldman, za mnohé filozofické objavy môže iba rozšírenie určitých intuícii. Ani slávne Gettierove príklady, o ktorých ešte bude reč, neboli prelomové samy osebe, ale vďaka tomu, že takmer každý, kto sa s nimi oboznámil, zdieľal intuitívny súd, že v nich nenastáva poznanie (po-

zri Goldman 2007, 1-2). Odkiaľ sa však berú propozície, ktoré sú predmetom intuitívneho súdenia? Kde hľadať propozície relevantné na získavanie intuitívnych „dát“? Tieto otázky nás posúvajú ku konkrétnejšiemu opisu funkcie intuícii vo filozofickom výskume. Sústreďme sa špecificky už len na *epistemické intuície*.

Ešte predtým však vykonáme krátku odbočku. V predchádzajúcom odseku sme spomenuli viacero terminologických zvrátov, ktoré by ľahko mohli spôsobiť interpretačné zmätky. Preto chceme tieto termíny uviesť do základných vzájomných vzťahov. Ako hovorí téza (MT3), intuície sú *mentálne stavy*. Tieto mentálne stavy sa vyznačujú tým, že utvárajú súhlas alebo nesúhlas s nejakou posudzovanou *propozíciou*. Podľa obvyklého chápania intuície týmto spôsobom danú propozíciu *zdôvodňujú* alebo ju, naopak, *justifikačne popierajú*. Akt posudzovania propozície s využitím intuícii nazývame *intuitívne súdenie*. Výsledkom intuitívneho súdenia je *intuitívny súd*, pod ktorým rozumieme výsledný postoj subjektu voči posudzovanej propozícii, daný intuíciami (napr. „propozícia X je neprijateľná“). Ústrednú propozíciu, ktorá je predmetom intuitívneho súdenia (a ktorej sa týka intuitívne zdôvodňovanie), miestami označujeme ako *intuitívnu propozíciu*.

Už sme naznačili, že EI väčšinou nie sú predmetom jednoznačného filozofického chápania. Jednou z príčin je istá vágnosť v samotnom aplikovaní tohto termínu: „Výraz ‚epistemické intuície‘ sa niekedy používa veľmi široko na označenie akéhokoľvek bezprostredného (alebo nie explicitne odvodeného) názoru na nejaký predmet epistemologického záujmu“ (Nagel 2007, 793). Diskusiu o vágnosti teraz necháme bokom; z heuristických dôvodov budeme predbežne predpokladať čo najširšie chápanie EI. V uvedenom citáte sa chceme zamerať na kľúčové slovo „*názor*“ – epistemické intuície sa dajú chápať ako druh *názorov* na epistemologické otázky. *Názor* je vzťahová záležitosť, *názor* je vždy *názor na niečo*. Okrem toho utváranie si názorov je obyčajne *motivované* – názory nevznikajú „z ničoho nič“, ale na základe prítomnej potreby, záujmu či výzvy v podmienkach nejakej konkrétnej situácie. Keď sa s týmito poznámkami na pamäti

vrátime k otázke zdroja intuitívne zdôvodňovaných propozícií, môžeme túto otázku preformulovať takto: V akých konkrétnych situáciách prebieha formovanie epistemických intuícií?

Pochopiteľne, sú to situácie, ktoré sú nejakou relevantné na určovanie názorov na epistemické otázky. Situácie, v ktorých chýba epistemologický aspekt, alebo v ktorých nie je možné si takýto názor utvoriť, nie sú pre tieto účely zaujímavé. Môžu to byť aktuálne situácie, v ktorých je subjekt postavený pred určitú epistemologickú dilemu – no typicky sú to myslené, *hypotetické* situácie, vykresľujúce zámerne problematické okolnosti, v ktorých je umiestnený nejaký subjekt poznávania. Hypotetické situácie sa obyčajne uprednostňujú, pretože umožňujú jasnejšie, prípadne ostrejšie prezentovať vybranú epistemologickú dilemu alebo nejednoznačnosť. Napriek tomu, že ide o hypotetické, teda fiktívne situácie, nie sú utvárané celkom ľubovoľne: relevantná situácia musí byť nielen logicky možná, ale optimálne by malo byť relatívne ľahko predstaviteľné, že sa do nej ktokoľvek, vrátane nás samých, môže dostať.²⁰

Je dôležité poznamenať, že respondenti, ktorí majú za úlohu utvoriť si názor na vyobrazenú epistemologickú situáciu, *nie sú totožní* s aktérmi týchto situácií. Filozof, ktorý vykresľuje takú situáciu, vyzýva respondenta, aby si na ňu utvoril názor pri pohľade *zvonka*. Presnejšie povedané, filozof najprv vykreslí situáciu, následne formuluje určité tvrdenie – *propozíciu* –, ktoré opisuje epistemologicky relevantný aspekt situácie (najčastejšie epistemický stav vybraného aktéra), a potom respondentovi adresuje otázku, či je podľa jeho názoru daná propozícia prijateľná. V bežnom chápaní respondent na tomto mieste zapojí svoje *epistemické intuície* a na ich základe rozhodne o prijateľnosti alebo neprijateľnosti propozície. Inými slovami, respondent odpovie, či je propozícia na základe evidencie jeho EI *zdôvodnená*. Môžeme dodať, že množinu respondentov tvoria všetci čitatelia, resp. poslucháči uvažujúci o danej situácii. Široká zhoda

²⁰ Z pohľadu logickej sémantiky môžeme hovoriť o tzv. blízkych možných svetoch.

v intuitívnych odpovediach respondentov na predloženú otázku sa používa na potvrdenie, no v skutočnosti skôr na vyvrátenie filozofických teórií.²¹ Pripomíname, že hodnotenú propozíciu možno koncipovať ako predikciu vyplývajúcu z určitej teórie v konkrétnej uvažovanej situácii. Pokiaľ sa táto predikcia nestretne s intuitívnou podporou, môže predstavovať protipríklad, ktorý predmetnú teóriu falzifikuje.

Táto metóda je v rámci epistemológie (a nielen v nej) dobre známa. Vzhľadom na to, že sa opiera o príklady konkrétnych situácií, nesie názov *metóda príkladov* (angl. *method of cases*). J. Nagel vysvetľuje funkciu uvedenej metódy tak, že intuitívne evaluácie „sa objavujú, keď je nám predložený opis nejakej reálnej alebo hypotetickej situácie, v ktorej sa už subjektu pripisuje poznanie, zdôvodnené presvedčenie alebo akýkoľvek iný testovaný epistemologický pojem. Čisté epistemické intuície vznikajú vtedy, keď opisovaný stav subjektu zjavne spadá na jednu alebo druhú stranu niektorého významného epistemologického členenia, ako je rozdiel medzi poznaním a nevedomosťou alebo zdôvodneným a nezdôvodneným presvedčením“ (Nagel 2007, 793). Nepochybne najvýraznejšiu pozornosť filozofi venujú príkladom, v ktorých sa testuje pojem poznania. V rámci týchto príkladov „epistemológovia opisujú osobu, ktorá vyslovuje určitý súd, a potom vyzývajú publikum, aby pre seba zhodnotilo epistemický status tohto súdu. ‚*Wie S, že P?*‘ – Dobre skonštruovaný príklad dokáže vyvolať silný intuitívny verdikt“ (Nagel 2012, 1). Nenechajme sa pomýliť formuláciou – intuitívne súdy si neutvárajú aktéri opisovaných situácií, ale ich *publikum*, pričom

²¹ Otázka uspokojivej zhody v EI tvorí samostatný problém. Ak pripustíme, že odlišní respondenti môžu zastávať rozdielne intuitívne postoje, budeme čeliť výzve určiť, aká miera zhody v EI je postačujúca na zdôvodnenie posudzovanej propozície? Vec ďalej komplikujú aj empirické výskumy v rámci tzv. experimentálnej filozofie, ktoré naznačujú možnosť kultúrne podmienenej variácie intuitívnych reakcií na tie isté podnety (pozri napr. Weinberg – Nichols – Stich 2001). Týmito otázkami sa však nebudeme zvlášť zaoberať.

predmetom intuitívnych súdov je epistemický status presvedčení, ktoré sa pripisujú aktérom v opisovaných situáciách.

Za používaním metódy príkladov stojí všeobecný metodologický predpoklad, ktorý zreteľne artikuluje H. Cappelen: „Teória T o nejakej filozofickej téme X je adekvátnou teóriou len vtedy, keď dokáže vyložiť (alebo vysvetliť či predikovať) intuície o X v aktuálnych a možných prípadoch“ (Cappelen 2012, 96). S týmto predpokladom konvenuje klasický postup uplatňovaný pri skúmaní epistemologických pojmov: autori najskôr navrhnu určité vymedzenie poznania (alebo iného skúmaného pojmu) a následne toto vymedzenie „testujú“ pomocou jeho aplikácie na rozličné, spravidla hypotetické epistemické situácie. Návrh, ktorý v týchto situáciách dostatočne obstojí z hľadiska jeho konfrontácie s EI, sa zvyčajne označuje ako intuitívny; naopak, návrh, ktorému EI protirečia, je označovaný za neintuitívny, prípadne až protiintuitívny. Faktor intuitívnosti v tomto chápaní tvorí akýsi ukazovateľ spojitosti s bežnými presvedčeniami o danom predmete skúmania, a preto sa tradične považuje za silný dôvod na prijatie alebo odmietnutie filozofických teórií.

Niektorí sa na metódu príkladov pozerajú ako na nástroj *konceptuálnej analýzy*, teda zisťovania správnej aplikácie *pojmov* v rozličných situáciách – v našom prípade predovšetkým pojmu poznania. S. Overgaard, P. Gilbert a S. Burwood opisujú túto analytickú procedúru takto: „Charakteristickou procedúrou je vymyslieť možnú všeobecnú charakteristiku prípadov, ktoré spadajú pod nejaký pojem C a následne ju testovať pomocou pokusu nájsť alebo predstaviť si konkrétnu situáciu, ktorá vyhovuje navrhovanej charakteristike, no napriek tomu *nie* je situáciou, na ktorú sa dá C pravdivo vzťahnúť“ (Overgaard – Gilbert – Burwood 2013, 85). Úspešne nájsť alebo vytvoriť takúto situáciu vedie k spomínanému falzifikovaniu teórie, ktorá sa usiluje vysvetliť skúmaný fenomén, no tentoraz v pojmovej rovine. Uvedení autori podotýkajú, že existujú závažné diskusie o tom, či sa filozofi zaoberajú (resp. majú zaoberať) pojmami vecí alebo vecami samotnými, t. j. či skúmajú napríklad po-

jem poznania, alebo skôr samotný fenomén poznania (pozri tamže, 84).²² Z hľadiska našej práce to nepredstavuje významný rozdiel: ak aj pripustíme, že predmetom intuitívnych súdov je otázka správnej aplikácie *pojmov*, tak rovnako platí, že aktéri zobrazovaných situácií vyslovujú isté súdy, ktorých status hodnotia respondenti na základe svojich EI. Naznačená názorová nezhoda tak nie je rozhodujúca pre explikáciu metódy príkladov; jej variantnosť je daná iba odlišnosťami v typoch entít, o ktorých chcú filozofi prostredníctvom nej čosi zistiť. To znova dosvedčuje šírku, v akej sa vo filozofickej praxi využíva metóda, ktorá je v tej či onej podobe – slovami citovaných autorov – „stará ako filozofia sama“ (tamže, 85).

2.3 INTUITÍVNE SÚDY V KONKRÉTNYCH PRÍKLADOCH

Dospeli sme k tomu, že objektmi EI sú propozície, ktoré sa získavajú a posudzujú v konštruovaných príkladoch s cieľom testovať filozofické teórie. Rozšírený názor hovorí, že kritérium tohto posudzovania predstavujú EI: „Filozofi sa (epistemicky signifikantným spôsobom) opierajú o intuície pri vynášaní súdov o týchto prípadoch“ (Cappelen 2012, 96). Teraz je čas pozrieť sa na konkrétne príklady, v ktorých sa objavuje odvolávanie sa na intuície. Naším zámerom je tieto príklady nielen opísať, ale aj vysvetliť, ktorá propozícia v nich tvorí predmet intuitívneho posudzovania a ilustrovať jej metodologický význam. V neposlednom rade sa pokúsime artikulovať obsah EI vystupujúcich vo vybraných príkladoch a poukázať na niektoré špecifiká ich aplikácie.

Bez dlhého rozmyšľania možno konštatovať, že výsadné postavenie medzi príkladmi, v ktorých sa využíva intuitívna evidencia, majú známe *Gettierove príklady* (pozri Gettier 1963). J. Nagel dokonca

²² Autori spomínajú ešte ďalšiu, hoci okrajovejšiu možnosť, podľa ktorej je objektom konceptuálnej analýzy správna aplikácia *výrazov*. Túto pozíciu zastáva H. P. Grice (pozri Grice 1989, 174; cit. in Overgaard – Gilbert – Burwood 2013, 84).

tvrdí, že tieto príklady v podstate iniciovali filozofický záujem o EI: „Nárast súčasného záujmu o epistemické intuície sa datuje do roku 1963, kedy Edmund Gettier publikoval stručný, no vplyvný článok“ (Nagel 2007, 796). J. Pust ich zaraďuje medzi „paradigmatické príklady súčasného filozofického uvažovania, v rámci ktorého sa filozofická teória chápe ako *prima facie* podkovaná, pokiaľ protirečí intuícii týkajúcej sa konkrétneho hypotetického príkladu“ (Pust 2012). Prečo sa Gettierove príklady považujú za *paradigmatické*? Existuje niekoľko dôvodov: po prvé, ako bolo povedané, Gettier je priekopníkom novodobého záujmu o tento typ príkladov. Po druhé, Gettier svojimi príkladmi spochybňuje teóriu týkajúcu sa najdôležitejšieho epistemologického pojmu: poznania. Okrem toho nejde o hocijakú teóriu – predmetom falfifikácie je slávna *tripartitná definícia poznania*, ktorá má vraj korene ešte u Platóna. Vyskytuje sa vo viacerých terminologických obmenách, no v základnom tvare hovorí, že poznanie je ekvivalentné zdôvodnenému pravdivému presvedčeniu. V technickejšom jazyku ju možno formulovať takto:

(TP) S vie, že P vtt S je presvedčený, že P; P je pravdivé; a P je zdôvodnené (pre S).²³

A po tretie, pri uvažovaní o Gettierových príkladoch sa väčšina epistemológov zhoduje v názore, že skutočne vyvracajú uvedené vymedzenie poznania. Inými slovami, existuje vzácny súhlas v tom, že tieto príklady predstavujú pravé intuitívne protipríklady proti (TP). V dôsledku toho vyvolali nevídajú vlnu pokusov o riešenie otázok poznania, ktorá v značnej miere vyformovala súčasnú podobu epistemológie. Úloha nájsť vymedzenie poznania, ktoré by sa dokázalo vyrovnáť s týmito protipríkladmi, sa etablovala ako tzv. *Gettierov*

²³ V slovenskom jazyku sa nedajú všetky výroky o poznaní formulovať len pomocou výrazu „poznať“, lebo niektoré kontexty si vyžadujú použiť alternatívny výraz „vedieť“. Tieto dva výrazy sa v epistemológii obyčajne chápu ako synonymá (zhodne zodpovedajúce napríklad anglickému „to know“).

problém. (Bližšie k výkladu Gettierovho problému pozri Nuhliček 2013.)

Ako teda Gettier vyvracia tripartitnú definíciu poznania? V prvom kroku formuluje dve hypotetické situácie, ktorých aktéri sa nachádzajú v špecifickej epistemickej pozícii k určitému tvrdeniu. Tu je voľne prerozprávány príklad číslo 1:

Smith a Jones sa uchádzajú o prácu. Smith má dobrý dôvod myslieť si, že prácu nakoniec dostane Jones, napríklad preto, lebo riaditeľ spoločnosti Smitha uistil, že si vyberie práve Jonesa. Zároveň Smith má dobrý dôvod veriť, že Jones má vo vrecku desať mincí, pretože pred chvíľou mal možnosť spočítať ich. Z týchto dvoch poznatkov Smith odvodí vetu: „Človek, ktorý dostane prácu, má vo vrecku desať mincí.“ O tejto vete sa nazdáva, že je pravdivá a zároveň dobre zdôvodnená. Lenže skutočnosť je iná. Prácu nakoniec dostane sám Smith, a nie Jones. Navyše, bez toho, aby o tom vedel, aj Smith má vo vrecku náhodou presne desať mincí. Teda veta „Človek, ktorý dostane prácu, má vo vrecku desať mincí“ je aj za týchto zmenených okolností stále pravdivá a z pohľadu Smitha i zdôvodnená (pozri Gettier 1963, 122).

Nasleduje voľné prerozprávanie príkladu číslo 2:

Smith má dobré dôvody myslieť si, že Jones vlastní auto značky Ford. Tie môžu spočívať v tom, že Jones sa rád chváli svojím Fordom, pravidelne vozí Smitha vo Forde a podobne. Smith sa rozhodne skonštruovať disjunkciu: „Jones vlastní Forda alebo Brown je v Barcelone.“ Smith síce nevie, kde sa nachádza Brown, ale celú disjunkciu považuje za pravdivú a zdôvodnenú vďaka jej prvej časti. Skutočnosť je však opäť iná: Jones Forda nevlastní, ale používa iba požičané auto. Zároveň platí, že čírou náhodou (bez toho, aby o tom Smith vedel) sa Brown práve nachádza v Barcelone. Tým Smith verí disjunkcii, ktorá je napriek zmenám v okolnostiach stále pravdivá a z jeho pohľadu aj zdôvodnená (pozri tamže, 122-123).

V oboch príkladoch vystupuje ako hlavný aktér Smith, ktorý zakaždým zastáva určitú propozíciu. V prvom príklade je to propozícia (a) „Človek, ktorý dostane prácu, má vo vrecku desať mincí“; v druhom príklade je to propozícia (b) „Jones vlastní Forda alebo Brown je v Barcelone“. Epistemický status propozícií tvorí v daných príkladoch centrálny predmet posudzovania.

V druhom kroku Gettier prechádza k vlastnému posúdeniu predložených propozícií. Konštatuje, že Smithove presvedčenia (a) aj (b) sú v opísaných situáciách jednak pravdivé a jednak zdôvodnené, čím spĺňajú všetky podmienky tripartitnej definície poznania. No je možné neproblematicky pripustiť, že Smith *vie* (a), resp. (b)? Gettier na túto otázku odpovedá záporne: je zjavné, že v takých zvláštnych okolnostiach Smith *nevie* tieto veci. Tento záver má negatívne dôsledky pre testovanú teóriu poznania. Vytvára totiž dva protipríklady k jej ústrednej hypotéze, že akékoľvek presvedčenie, ktoré je pravdivé a zdôvodnené, je rovno poznaním. To znamená, že tripartitná definícia nepredstavuje adekvátne vymedzenie poznania, pretože, ako uzatvára Gettier, „nevádza dostačujúcu podmienku na to, aby niekto vedel danú propozíciu“ (tamže, 123).

Pokúsme sa zasadiť Gettierov počin do predchádzajúcej všeobecnej charakteristiky metódy príkladov. Už sme povedali, že v príkladoch vystupuje istý aktér – Smith –, ktorý zakaždým vyslovuje určitý súd – (a), resp. (b). Aktér nie je totožný s respondentom, ktorý má hodnotiť epistemický status spomenutých súdov. Úloha respondenta implicitne pripadá čitateľovi Gettierových príkladov, na ktorého sa autor (rozprávač) akoby obracia s otázkou: *vie* Smith svoje závery? Respondent v oboch prípadoch posudzuje status predmetných presvedčení negatívne: Smith ich *nevie*. Odkiaľ respondent berie názor, že Smith nedisponuje poznaním? Inak povedané, ako je zdôvodnená propozícia, že Smith *nevie*, že (a), resp. (b)? Odpoveď na túto otázku je podstatná z dvoch hľadísk. Po prvé, vyššie sme zdôraznili, že v rámci epistemológie existuje široká zhoda v pohľade na Gettierove príklady. Môžeme sa pýtať, čím je táto zhoda daná; ako je možná? A po druhé, ak majú Gettierom opísané situácie tvoriť

legitímny zdroj protipríkladov k (TP) a ak nemá byť táto ich funkcia spochybňovaná, je dôležité rozumiť, na základe čoho majú postoje respondentov takú vysokú mieru istoty, že umožňujú vyvrátiť celú definíciu poznania?²⁴

Pri výklade Gettierových príkladov sme uviedli, že presvedčenia (a) a (b) *zjavne* nie sú poznáním. Zamerajme sa na túto zjavnosť, od ktorej sa zrejme odvíjajú všetky ostatné kroky. Zdá sa, že „zjavné“ v tomto chápaní zodpovedá práve tomu, čo je *intuitívne* – sú to epistemické intuície, ktoré sa skrývajú za tým, čo sa ukazuje ako zjavné. V takom prípade epistemický postoj „Je zjavné, že Smith nevie, že P“ možno chápať ako identický s postojom „Je intuitívne, že Smith nevie, že P“. Voľnejšie formulované, EI slúžia ako zdroj, ktorý respondentovi naznačuje vhodný postoj k posudzovaným propozíciám. Teda ak sa pýtame, ako sú zdôvodnené súdy, podľa ktorých Smith nevie, že (a), resp. (b), potom odpoveď znie, že toto zdôvodnenie im poskytujú EI. Téza, že epistemický status (a) a (b) je negatívny, čerpá svoje zdôvodnenie z výskytu konkrétnych EI medzi respondentmi predložených situácií. Ide o druh zdôvodnenia, o ktorom sa nielen predpokladá, že sa široko a zhodne zdieľa medzi rôznymi respondentmi, ale aj jeho epistemický status sa pokladá za mimoriadne vysoký: ak je nejaké presvedčenie intuitívne zdôvodnené, ťažko sa dá predstaviť, že by ho nejaké iné dôvody dokázali potlačiť. (O epistemickom stave intuitívnych súdov ešte budeme bližšie pojednávať.)

Keďže sa dané intuitívne súdy vyznačujú vysokým stupňom zdôvodnenia, vystupujú ako pravé protipríklady k (TP), ktorú tým falzifikujú. Z hľadiska konceptuálnej analýzy platí, že dané prípady

²⁴ V nijakom prípade nechceme naznačiť, že by sa Gettier explicitne obracal na nejakých respondentov a svoj záver namierený proti Smithovmu poznaniu nebudaj odvodzoval z odpovedí týchto respondentov. Gettier nič také nerobí. Jeho príklady zasadzujeme do terminologického rámca, v ktorom sme všeobecne charakterizovali metódu príkladov len preto, aby nám to pomohlo odhaliť, akú úlohu v nich zohrávajú intuície.

nepredstavujú relevantné inštancie cieľového pojmu poznania. Tento bod zdôrazňujú aj niektorí autori, podľa ktorých Gettier „nešpekuluje o tom, čo by sme asi povedali, keby sme sa aktuálne nachádzali v Johnovej koži. Namiesto toho upozorňuje, že *ako filozofi, ktorí sa zaujímajú o hodnotenie správnosti určitého vymedzenia poznania*, musíme rozpoznať, že tento pojem sa v Johnovom prípade neuplatňuje. Ako filozofi niekedy hovoria, Gettier sa odvoláva na *intuície o tomto prípade*“ (Overgaard – Gilbert – Burwood 2013, 86).²⁵ Vidíme, že v najčastejšom chápaní EI poskytujú zdôvodnenie alebo, ak chceme, evidenciu v prospech intuitívnych súdov, vďaka čomu možno následne uplatniť metódu príkladov.

Tieto závery sa, prirodzene, netýkajú iba Gettierových príkladov. V postgettierovskom období vzniklo množstvo ich variácií, v ktorých sú vždy invokované intuitívne súdy s cieľom hodnotiť prijateľnosť rozličných koncepcií poznania alebo iných epistemických pojmov.²⁶ Tento postup si našiel uplatnenie aj mimo epistemológie – podobné príklady sa dajú zostrojiť na posudzovanie rozmanitých otázok aj v iných filozofických oblastiach, ako sú napríklad morálne súdy, povaha referencie, osobná identita, slobodná vôľa a ďalšie. V každom z týchto príkladov platí rovnaký scenár: intuitívny súd protirečí všeobecnej teórii vybraného kľúčového pojmu, a tým ju spochybňuje.

Všimnime si, že súčasťou príkladov, ktoré sú prameňom intuitívnych súdov, nie sú nijaké empirické skúmania. Každý respondent, t. j. „každý z nás“, dokáže bezprostredne povedať, či v danom prípade nastalo alebo nenastalo poznanie (resp. iný pojem). Niektorí komentátori vidia v používaní EI hlavnú príčinu kontrastu medzi filozofic-

²⁵ Autori citovaného textu používajú mierne pozmenenú verziu Gettierovho príkladu, v ktorej namiesto Smitha vystupuje aktér John.

²⁶ Na ilustráciu uvedieme názvy aspoň niekoľkých známych príkladov v gettierovskom štýle: Nogot a Havit (Lehrer 1965, 170); ovca na poli (Chisholm 1966, 23); falošné stodoly (Goldman 1976, 772-773); jasnovidec Norman (BonJour 1985, 41); pán Truetemp (Lehrer 1990, 163-164).

kou metodológiou a metódami prírodných vied. Zatiaľ čo prírodný vedec potvrdzuje alebo vyvracia svoje teórie najmä pomocou nejakého druhu empirického pozorovania, „filozof je zdanlivo schopný prevažne alebo úplne postupovať z kresla. Ak sa na to pozrieme tak, že prírodné vedy sa primárne riadia evidenciou získanou z empirického pozorovania, tak sa zdá, že filozofické (a iné) skúmania postupujúce z kresla musia mať nejaký iný (domnelý) evidenčný základ. Prirodzený (hoci spochybňovaný) predpoklad je, že za primárnu evidenciu vo filozofických skúmaníach sa považujú intuície“ (Pust 2012). Na základe tohto pohľadu sú filozofické názory podložené vďaka špecifickej evidencii EI, ktoré tak tvoria zdôvodnenie predkladaných tvrdení. Asi netreba polemizovať o tom, že pri posudzovaní Gettierových príkladov sa skutočne viditeľne neopierame o nijaké bezprostredné empirické údaje, ale ich výsledok dokážeme určiť neempiricky, „z kresla“. Možno to povedať aj tak, že v obvyklom chápaní majú EI *apriórny* charakter.²⁷

Ostávajú nám otvorené ešte posledné, no o to dôležitejšie otázky: Ktoré konkrétne propozície *vyjadrujú* obsah EI? O ktorých propozíciách v rámci Gettierových príkladov môžeme povedať, že *práve toto* hovoria intuície? V literatúre nájdeme viacero možností, ako artikulovať obsah EI, ale už menej zhodu v tom, ktorú z týchto možností by sme mali preferovať. E. Chudnoff formuluje štyri propozície, ktoré sú podľa neho hlavnými kandidátmi na konkrétny intuitívny obsah pri reflektovaní Gettierových príkladov (pozri Chudnoff 2011a, 330):

²⁷ V jednej z predchádzajúcich poznámok sme spomenuli tzv. experimentálnu filozofiu, ktorá pracuje s empirickými výskumami EI. Tieto empirické výskumy sa týkajú *zistovania* EI u rozličných respondentov, a nie možnosti, že by samotné EI mali empirickú povahu. Naproti tomu, tradičný filozofický prístup nevenuje otázke zistovania EI u respondentov špeciálnu pozornosť. Filozofi zrejme stavajú svoje závery najmä na *vlastných* intuíciách a odhadoch „z kresla“ o intuitívnych postojoch iných ľudí.

- (1) Smith má zdôvodnené pravdivé presvedčenie, že P, ale nevie, že P.
- (2) Môžeme mať zdôvodnené pravdivé presvedčenie, že P, ale nevedieť, že P.
- (3) Ak by sa aktér vzťahoval k P tak, ako to robí Smith podľa Gettierovho textu, mal by zdôvodnené pravdivé presvedčenie, že P, ale nevedel by, že P.
- (4) Nevyhnutne: ak je každý prvok v Gettierovom príbehu pravdivý, tak niekto má zdôvodnené pravdivé presvedčenie, že P, ale nevie, že P.

Chudnoff pripúšťa, že v širšom zmysle môžu byť intuitívne všetky štyri propozície. Nás však zaujíma, ktoré z nich – ak vôbec niektoré – sú nielen čiastočne podporené intuitívnym zdôvodnením, ale sú priamo a bezprostredne *intuitívne*? Chudnoff neprichádza s definitívnou odpoveďou, ale navrhuje z množiny kandidátov vyčleniť tzv. základné intuitívne propozície, ktoré majú tvoriť akési prvotné, rýdže prejavy intuície, a ku ktorým zaraďuje najmä propozíciu (1) (pozri tamže, 330-331).

K prezentovaným štyrom propozíciám chceme dodať dva komentáre. Po prvé, je zrejmé, že propozícia (1) je v nejakom zmysle „základnejšia“ než ostatné propozície – svedčí o tom aj Chudnoffov pokus označiť túto propozíciu za „intuitívnejšiu“ než ostatné. Podľa nášho názoru hlavný rozdiel medzi týmito propozíciami spočíva v tom, že propozície (2) až (4) *sú odvodené* z propozície (1) (alebo ju určitým spôsobom predpokladajú). Pociťovaná problematickosť pri chápaní propozícií (2) až (4) ako intuitívnych, resp. ochota uznať ich za intuitívne len v akomsi „nezákladnom“ zmysle vychádza z toho, že v tradičnom chápaní sú intuície *neinferenčné*. Ak máme presvedčenie, ktoré je zjavne odvodené z iného presvedčenia, obyčajne sa nechápe ako intuitívne. Intuitívne súdy sú v epistemickom zmysle bezprostredné, neodvodené – môžeme povedať, že z hľadiska zdôvodňovania majú fundacionálny charakter.

Druhý komentár sa týka samotného prvku zdôvodnenia. Chudnoff predpokladá, že v Gettierových príkladoch je intuitívne jasné,

že Smith *má zdôvodnené presvedčenie*. S týmto predpokladom sa dá polemizovať. V klasickom chápaní Gettierových príkladov síce Smith stavia svoje presvedčenia na *nejakých* dôvodoch, ale či sú to dostatočne dobré dôvody pre výsledné Smithove presvedčenia v daných situáciách, je značne otázne. Aj väčšina postgettierovských teórií považuje za hlavný problém v týchto príkladoch fakt, že presvedčenia subjektu nie sú štandardne zdôvodnené, ale sú správne len v dôsledku epistemického šťastia. Dokonca neochota respondentov pripísať Smithovi poznanie sa niekedy pokladá za zapríčinenú práve vnímanými nedostatkami v jeho zdôvodnení (pozri Nuhliček 2013, 685). Preto je namieste istá opatrnosť v súvislosti s vyššie predloženým návrhom, podľa ktorého intuitívne súdy v Gettierových príkladoch majú zloženú formu, pozostávajúcu z prítomnosti zdôvodnenia a neprítomnosti poznania.

Ktorú propozíciu v rámci uvažovaných príkladov teda označíme za intuitívnu? Prikláňame sa k najjednoduchšej možnosti, ktorá sa ponúka – totiž, že elementárna intuitívna propozícia je totožná so záverom: „*Smith nevie, že P*“. Táto propozícia spĺňa podmienky, že z hľadiska respondenta je bezprostredne jasná, nie je (vedome) odvodená z iných propozícií – resp. ostatné návrhy intuitívnych propozícií vyzerať by mohli byť odvodené z nej – a ako veríme, je najmenej diskutabilné, že práve ona tvorí hlavný výsledok uplatnenia EI v daných príkladoch. Pritom ide o „predteoretický“ výsledok, ktorý nezávisí od nijakej konkrétnej teórie poznania – naopak, spomínaná (TP) je falzifikovaná až prostredníctvom konfrontácie s týmto intuitívnym súdom. Niektorí by sa teraz mohli opýtať: No kde presne sú v tom intuície? Ako a na základe čoho nadobúda uvedená propozícia svoje intuitívne zdôvodnenie? Odpoveď bude závisieť najprv od určenia, ako máme chápať *povahu* entít nazývaných intuíciami. Tu odkazujeme čitateľa na 3. kapitolu, ktorej predmetom je práve táto otázka. Predbežne však môžeme uzavrieť, že intuície – nech už sú čímkoľvek – zdanlivo poskytujú *bezprostredné, neinferenčné, fundacionálne a apriórne* zdôvodnenie.

Vzhľadom na to zrejme nie je nevyhnutné predpokladať, že intuície doslovne čosi „hovorí“ v tom zmysle, že by priamo produ-

kovali nejaké propozície, na základe ktorých by sme odvodzovali alebo zdôvodňovali ďalšie závery. EI sa dajú jednoduchšie chápať ako *spontánne epistemické evaluácie* vyjadrujúce iba súhlas či nesúhlas s určitou posudzovanou tézou. Napríklad tézy, že Smith vie (a), resp. Smith vie (b), vyvolávajú nesúhlasnú intuitívnu reakciu, keď EI „hovoria“, že Smith *nevie* tieto veci. Teda ak intuície niečo „hovoria“, tak azda len v prenesenom zmysle, v ktorom afirmujú alebo negujú samotnú posudzovanú tézu. Na okraj chceme podotknúť, že naznačené „evaluačné“ chápanie EI nenaruša ich proklamovaný propozičný charakter: intuitívne evaluácie majú za svoj predmet konkrétne propozície, ktoré môžu týmto spôsobom zdôvodňovať. Názor, že intuície sa dajú najpriateľnejšie chápať ako zdroje bezprostredných odpovedí na isté typy epistemických podnetov alebo otázok, bol rozpracovaný aj v štúdiu A. Greifa, ktorý mapuje výskyt intuícii v skeptických argumentoch (pozri Greif 2016).²⁸

2.4 ZAMLČIAVANIE INTUÍCIÍ

Vráťme sa k nášmu východisku, že mnohí filozofi sú presvedčení, že metodológia filozofie do značnej miery závisí od používania (epistemických) intuícii.²⁹ Môžeme si položiť otázku: Prečo je pre filozofov samozrejmé, že filozofická metodológia obsahuje toto odvolávanie sa na intuície? Jeden z dôvodov, ktorý tematizuje naprí-

²⁸ Skepticizmus predstavuje ďalší príklad oblasti, v ktorej sa hojne uplatňuje metóda príkladov a hodnotenie vybraných propozícií pomocou epistemických intuícii. Greif uvažuje o troch možnostiach, ako chápať vlastný predmet intuícii: ako partikulárne propozície, ako všeobecné propozície alebo ako intuitívne odpovede (pozri Greif 2016, 736 a n.). Za najplauzibilnejšiu považuje poslednú možnosť, keďže je jedinou, ktorá nezakladá inferenčný charakter intuícii, čím vyhovuje ich konštitutívnemu znaku (tamže, 740).

²⁹ V súvislosti s tým pripomíname vyššie uvedený symptomatický citát: „Vec, ktorá odlišuje filozofickú metodológiu od metodológie vied, je rozšírené a priznávané spoliehanie sa na intuíciu“ (Goldman 2007, 1).

klad J. J. Ichikawa, môže tvoriť okolnosť, že filozofi sami sa zrejme vnímajú tak, že pri svojej činnosti uplatňujú intuície, resp. odvolávanie sa na ne chápu ako súčasť svojej filozofickej práce (pozri Ichikawa 2014, 193). V tom prípade narážame na rušivý paradox: najst' autorov, ktorí by sa v rámci svojich skúmaní *explicitne* odvolávali na (epistemické) intuície, vôbec nie je ľahké. Práve naopak, ak sa filozofi opierajú o intuície, tak túto skutočnosť väčšinou dôsledne zamlčávajú. Dokonca ani sám Gettier, ktorého príklady tvoria v našej práci hlavný živel intuícií, nepoužil vo svojom fundamentálnom texte (Gettier 1963) intuíčné výrazy ani raz!³⁰ V postgettierovských diskusiách tieto výrazy vystupujú nanajvyš len striedmo, nedefinovane a nesystematicky (výnimku predstavujú texty, ktoré majú otázku intuícií za svoj hlavný predmet). Tým sa, prirodzene, problematizuje traktovanie EI, keďže ide o fenomén, ktorého prítomnosť sa zjavne viac predpokladá, než fakticky registruje. Čo nás potom oprávňuje myslieť si, že filozofi skutočne pracujú s intuíciami?

Existuje možnosť, že filozofi používajú intuície, aj keď sa o nich priamo nezmieňujú. Potom však musíme vysvetliť, na základe akých indícií dospievame k záveru, že sa tak údajne deje. Apológia intuícií v literatúre sa vedie skôr negatívnym smerom: absencia explicitných výskytov intuíčných výrazov vo filozofických textoch ešte nie je dostatočným dôvodom presvedčenia, že sa filozofi o intuície *neopierajú*. Zástancovia tohto názoru si často pomáhajú analógiou s percepciou, keď poukazujú napríklad na to, že vedci sa nepochybne pri svojich výskumoch spoliehajú na zmyslovú percepciu: „No nebolo by vôbec prekvapujúce, keby sa v článkoch v popredných vedeckých časopisoch len sotvakedy spomínali percepčné skúsenosti vedcov. Od časopisu očakávame, že nám podá správu o objektívnych *výsledkoch* experimentu; pričom implicitne rozumieme, že epistemický prístup výskumníka k týmto výsledkom sprostredkovala zmyslová skúse-

³⁰ Jediným, no diskutabilným prípadom je zmienka, že „je rovnako jasné, že Smith *nevie*, že (e)“ (Gettier 1963, 122). Kandidátom na intuíčný výraz by tu mohlo byť spojenie „je jasné“.

nost³⁰ (Ichikawa 2014, 194). Obdobne vraj i filozof pracuje s intuíciami, no v publikáciách prezentuje len výsledky svojej práce, ktoré dosiahol ich uplatnením. V podobnom duchu argumentujú aj ďalší autori (napr. Chudnoff 2011a); a dokonca ani taký radikálny odporca intuícií, akým je H. Cappelen, nepovažuje neprítomnosť intuíčných výrazov vo filozofických textoch za rozhodujúci dôvod proti postuľovaniu intuícií (pozri Cappelen 2012, 25 a n.).

Aké pozitívne dôvody sa dajú nájsť v prospech využívania intuícií vo filozofickej praxi? Ak máme byť ústretoví, môžeme uviesť dva jednoduché dôvody. Po prvé, pri pokusoch prerozprávať alebo komentovať filozofické príklady sa samovoľne objavujú intuíčné výrazy – implicitné chápanie sa môže spontánne explikovať. Po druhé, ak by sme na príslušné miesta týchto príkladov umelo pridali intuíčné výrazy (napr. „je *intuitívne*, že Smith nevie, že P^c“), tak by sme nezaznamenali nijakú viditeľnú významovú zmenu textu. Rozhodne nechceme tvrdiť, že na základe predložených dôvodov *je isté*, že filozofi sa pri svojej práci skutočne opierajú o intuície. Dané dôvody indikujú slabší, no nemenej dôležitý záver – totiž, že prítomnosť alebo neprítomnosť intuíčných výrazov vo filozofických textoch ešte nemusí naznačovať nič významné o ich epistemológii. To znamená, že aj bez prítomnosti konkrétnych intuíčných termínov je možné naďalej predpokladať, že určité sudy sú zdôvodňované intuitívne.³¹

2.5 SPÄŤ K ZNAKOM EPISTEMICKÝCH INTUÍCIÍ

V prvej kapitole sme sa pokúsili vymedziť znaky EI a artikulovať metafilozofické tézy o EI, ktoré pravdepodobne tvoria implicitné podhubie názoru, že vo filozofii (a zvlášť v epistemológii) sa pri zdô-

³¹ Spomínaný H. Cappelen ponúka celkovo osem prípadových štúdií z rôznych oblastí filozofie, ktoré detailne rekonštruuje z hľadiska možnej prítomnosti intuícií (pozri Cappelen 2012, 130 a n.). Ani tu primárne nepríhliada na to, či autori prípadov explicitne používajú, alebo nepoužívajú intuíčné výrazy.